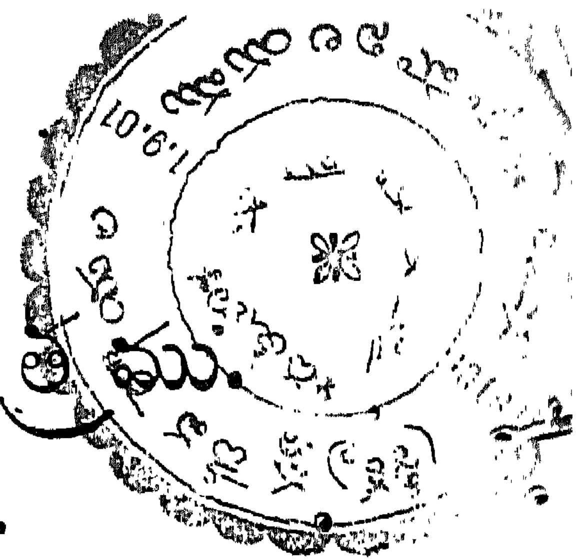

ఆయుర్వేదాంగ శల్యతంత్రము.

దాని నభ్యసించు క్రమము.

ఆయుర్వేదము. దానివిభాగములు.

ప్రాణికోటికి సంభవించు శారీరకాగంతుకము లనెడి వ్యాధుల్ను దొలఁగించుటకై జగన్నిర్మాత యగు నాపరమపురుషుఁ డాయుర్వేదమును గల్పించె. ప్రజల నాగరకత ననుసరించి క్రమముగ నభివృద్ధిచెందిన యాయుర్వేదము వివిధచికిత్సల సౌకర్యమునకుఁగాను

1. శల్యతంత్రము = Science of Surgery.
2. శాలాక్యతంత్రము = Surgery of Eye, Nose, Throat &c. Ear diseases.
3. కాయచికిత్స = General Treatment.
4. భూతవిద్య = Demoniacal (Mental) Diseases.
5. కౌమారభృత్యము = Management of Children.
6. అగదతన్త్రము = Toxicology.
7. వాజీకరణతంత్రము = Science of Aphrodisiacs.
8. రసాయనతంత్రము = Science of Alterative tonics.

అని యెనిమిదిభాగములుగ దివ్యజ్ఞానసంపన్నులగు మహర్షులచే విభజింపఁబడియెను. అందు శల్యతంత్ర (శస్త్రచికిత్స) మెల్లతంత్రములలోఁ బ్రధానభాగమై యున్నది.

అనేక ప్రకారాకారములగు శల్యములు శరీరమునఁ బ్రవేశించురీతి, వానిస్థితి, గమనము, బైటకు వెడలించు నుపాయములు, వానికావశ్యకములగు యంత్రములు, శస్త్రములు, వాని నిర్మాణము, ఆకృతి, పదను మొదలగునవియు, స్రావ, వర్ణ, గంధ, దోష, ఉపద్రవాది భేదములతోఁ గూడిన శారీరకాగంతుక వ్రణముల విజ్ఞానంబును, ఆయారోగ భేదముల ననుసరించి కనపఱచబడిన శస్త్రచికిత్సాభివృద్ధియు, అక్రమప్రసవాదులయందలి శస్త్రచికిత్సా నిపుణతయు, నేత్రశ్రోత్రగళాది శాలాక్యతంత్ర మునందలి శస్త్రచికిత్సా కుశలతయు మొదలగు శల్యతంత్ర సంబంధివిషయములను వానియందుఁ జిరకాలమునకుఁ బూర్వము మహర్షులు కనఁబఱచిన గౌరవమును విశదముగఁ బ్రత్యేకముగఁ వ్రాయఁదలఁచి, ప్రకృతము మహర్షులు శల్యతంత్రము నెట్లు కనుఁగొనినదియు, దాని నెట్లు శిష్యులకుఁ గర్మపథమున బోధించినదియు మాత్రము సుశ్రుతము ననుసరించి సంక్షేపముగ వ్రాయుచున్నాఁడ.

శల్యశబ్దనిరుక్తి.
శల్యస్వరూపము.

"శలతి ఆశు గచ్ఛతి" అను వ్యుత్పత్తివలన శరీరమున వేగముగను జుఱుకుగను బ్రవేశించి సర్వశరీరమునకు బాధను గలిగించెడి వస్తువునకు "శల్యము" (బాణము)" అని పేరు.

అథర్వణవేదమున శల్యశబ్ద మనేకస్థలముల భిన్నభిన్నార్థములయందుఁ బ్రయోగింపఁబడియున్నను విషదిగ్ధమగు బాణమనునర్థమందు అనేకముగ వినియోగింపఁబడియున్నది.

(అథర్వణ వేద. కా: 4. పే. 542. 543.)

మఱియు సుశ్రుత (సూ. 26 అ) మున, సన్నని ముఖములుగలిగి, చురుకుగ లోన వెంటనే ప్రవేశించి ప్రాణములను హింసించెడి లోహమయము "శర ఏవాధికృతః" శల్యమని విస్పష్టముగ నున్నది.

శల్యతంత్రమును కనిపెట్టినమార్గము.

పరస్పరజయేచ్ఛచే యుద్ధమందుఁ బ్రయోగింపబడు ననేకాకారములగు శల్యములు (బాణములు) శరీరమునఁ బ్రవేశించి యమిత బాధల గలిగించు. అయ్యవి శరీరమునఁ బ్రవేశించు మార్గములను, వాని యునికిని, వాని గమనములను, పరిణామములను దెలిసికొనుటకుఁగాను, అంగప్రత్యంగాది భేదములుగల శారీరశాస్త్రము నభ్యసించిరి. అనంతరము వాని బాధలను దొలఁగింప ననేకోపాయముల నరయఁ బ్రయత్నించిరి. అందు విశేషోపాయంబులగు యంత్రశస్త్రములం గనుంగొనిరి. పిమ్మట శల్యముల యాకృతిభేదముల ననుసరించి కంకముఖము, సింహాస్యము మొదలగు యంత్రభేదములను, మండలాగ్రము, కరపత్రము, వృద్ధిపత్రము, వేతసపత్రము మొదలగు శస్త్రములను, జలూక, అయస్కాంతము, సూర్యకాంతము మొదలగు సాధనములను దెలిసికొనిరి. పైనిఁ జేర్కొనఁబడిన యంత్ర శస్త్ర సామగ్రిచే శరీరమునఁ బ్రవేశించి బాధచేయు శల్యమును బైటికి వెడలించుటకై ఛేదనభేదనాది శస్త్రకర్మములం గనిపెట్టిరి.

శస్త్రచికిత్సావిధానమునందు శరీరమున బ్రవేశించిన "శల్యము" అనువస్తువును వెలికిదీయుట కారంభింపఁ బడినదియగుట చేతనే "శల్యతంత్ర" మని యీయాయుర్వేదమున మహర్షులు వ్యవహరించిరి. క్రమాగతమగు శస్త్రచికిత్సాకుశలతచేత శరీరమున గ్రుచ్చుకొని బాధను గలుగఁజేయు ఇనుపతునకలు, దంతములు, ఎముకలు, రాతినలుసులు, ముండ్లు మొదలగు వానిని గూడ శల్యములనియే వ్యవహరించిరి. మరియు వాతాదిదోషములయొక్క యాధిక్యముచేత శరీరమునఁ బుట్టి శస్త్రాదులచే నివారింపందగిన విద్రధి మొదలగు వ్యాధులనుగూడ శల్యమనిరి. వెండియు, మఱికొందఱు మనశ్శరీరములకుఁ బాధను గలిగించెడి వాతాదిదోషములచేఁబుట్టు సామాన్యవ్యాధులను గూడ శల్యమని నుడివిరి. ఈరీతిఁ గ్రమప్రాప్తమగు జ్ఞానగరిమచే శల్యశబ్దమును శరీరమునకుఁ గలుగు సామాన్య బాధలయందు వినియోగించినను, శల్యతంత్రజ్ఞులగు ధన్వంతరిమొదలగువారు వెలుపలనుండి శరీరములోఁ బ్రవేశించిన బాణములనే శల్యశబ్దముచే వ్యవహరించిరి.

చరిత్రకారుల యాశయము.

ఆదియందు గ్రీక్ దేశీయు లీజిప్టు మతగురువుల వలన నార్యుల వైద్యశాస్త్రమును గ్రహించిరా? లేక అలెగ్జాండరు దండయాత్రకుఁ బిమ్మట గ్రీకుదేశీయుల వలన నార్యులే వైద్యశాస్త్రమును సంపాదించి చరక సుశ్రుతాది వైద్య గ్రంథముల

రచించి, కాయ శస్త్రచికిత్సలను మహోన్నత పధవికిఁ దీసి కొనివచ్చిరా? యనువిషయము చర్చలో నున్నట్లు చరిత్ర కారులు వ్రాయుచున్నారు.

చరిత్రకారుల సిద్ధాంతము.

డాక్టరు వైజు అనువారు తన "ఆసియాయిూల యౌషధ చరిత్ర (History of Medicine among the Asiatics) మను గ్రంథమున మొదటి యూహనే రూఢీపఱచియున్నారు. హిపక్రేటిస్ (Hippocratese) అనువారి సంగ్రహముల యందలి వైద్య పద్ధతులను గూర్చినవిషయములు విఖ్యాత శల్యతంత్రమను సుశ్రుతములోని విషయములతో సరిపోవు చున్నవనియు, మహర్షులచేఁ గనిపెట్టబడిన శస్త్రచికిత్సలు సుశ్రుతమున వర్ణింపఁబడినవనియు, ఇట్టి ఘనకార్యనిర్వాహణము ఋషిపుంగవుల వలననే యుద్భవించె ననియు, అలెగ్జాండరు దండయాత్ర కాలముననే పూర్వదేశీయులగు నార్యులు కాయ శస్త్రచికిత్సలయందమేయమైన జ్ఞానముగలవారై యపార మైన ఖ్యాతిని వహించి యుండిరనియు మొదలైన సంగతులను చరిత్రకారులు (Strabo & Arrian) చెప్పియున్నారు.

కాన శస్త్రవైద్యశాస్త్ర జ్ఞానముగల వారిలోఁ ద్రై కాలిక జ్ఞానులగు మహర్షులే ప్రాథమికులని చెప్పవలయును

యజుర్వేద. కాం. ప్ర. మం.

శల్యతంత్ర ప్రాచీనత.

యజ్ఞస్యశిరోచ్ఛిద్యత. 6 - 4 - 9

తస్మా అక్షినాసత్యా...
సద్యోజంఘాం ఆయసీం
విశ్పలాయై. ఋ 1-8-186-116

ఇత్యాది మంత్రబోధితమగు యజ్ఞశిరస్సంధాన, జంఘా సంధానాఽక్షిసంయోజన రూపమగు నాశ్వినేయుల శస్త్ర చికిత్సాకుశలత ఋగ్వేదాదులయందుఁ గనఁబడుటచేత శస్త్ర చికిత్సయొక్క ప్రాచీనత వ్యక్తమగుచున్నది. పౌర్వాపర్యమును గూర్చి చర్చించు నవనాగరకులగు కొందఱు చరిత్రకారులు ఋగ్వేదాదులయందు విస్తరిల్లియు మంత్రపూర్వకముగా నుండుటంబట్టి యా శస్త్రచికిత్సల ప్రాచీనతను గురించి యవగతము చేసికొనలేకుండుట విశేషాంశముగాదు.

దేవవైద్యులనంబరగు నశ్వినీదేవతల శస్త్రచికిత్సా కుశలతను విశేషముగ ఋగ్వేదాదులయందుఁ బొగడుటచే శస్త్ర చికిత్స వైదికయుగమున నధికముగ వ్యాపకములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది.

శల్యతంత్ర పరంపరాభివృద్ధి.

కాయచికిత్సయందగ్రగణ్యతను వహించిన "అగ్నివేశ, ఆత్రేయ" మతానుయాయియగు చరకుఁడు తనగ్రంథమునందుచికిత్స 25-వ అధ్యాయమున

1. పాటన = Excising.
2. వ్యధన = (Puncturing) venesection.
3. ఛేదన = (Cutting deep) amputation.
4. లేఖన = Scraping (as in granulation of the eyelids.)
5. ప్రచ్ఛన = Scarifying.
6. సీవన = Sutaring (joining the edges of gaping wounds.)

ములను శల్యకర్మ భేదముల నాలువిధములుగఁ జూపుటచే వారి కాలమున శల్యతంత్రమభివృద్ధిని బొందినట్లు తెలియుచున్నది. పిదప ఔపధేనవ, ఔరభ్ర, పుష్కలావత, కరవీర, మార్కండేయ, పరాశర, ధన్వంతరి ప్రభృతి శల్యతంత్రజ్ఞుల మతముల ననుసరించిన సుశ్రుతుఁడు తన గ్రంథమున చరకునికంటె "ఆహార్య (Extracting foreign substances) విస్రావ్య (Evacuating fluids)" ములను రెండు విధములగు శల్య కర్మముల నధికముగఁ జేర్చి యెనిమిదియని చెప్పుటచేత చరకాచార్యుల కాలమునకంటె సుశ్రుతుని కాలమున శల్యతంత్ర చికిత్సలు మిక్కిలి యభివృద్ధిలో నున్నట్లు తేటబడుచున్నది. పిమ్మట వాగ్భటుఁడు తన "అష్టాంగసంగ్రహ" మను వృద్ధ వాగ్భటమున సూత్ర 34 అధ్యాయమున సుశ్రుతులు చెప్పిన యెనిమిది శస్త్రకర్మములు గాక ఉత్పాటన (Removing en mass) కుట్టన (Wet cupping) మథన (Scraping the nose) ఉద్ధరణ (Drawing or pulling out) ములను కర్మములు నాలిగింటి నధికముగఁ జేర్చి మొత్తము శస్త్రకర్మములు పదిరెండనియు

పిదప తన యష్టాంగహృదయమున శలాకచే జేయదగిన దాహకర్మము (Cauterising) నుకూడ జేర్చి పదిమూడు శస్త్రకర్మము లనియు నిరూపించి యున్నాడు. మఱియు నీశస్త్రకర్మమున కుపయోగించెడు శస్త్రములను సుశ్రుతాచార్యులు వక్కాణించిన యిరువదిగాక శలాక, కర్తరి, సర్పవక్త్రము, కర్ణవ్యధనసూచి, సూచీకూర్చము, ఖజము, అను నీయాఱింటి నధికముగ వృద్ధవాగ్భట సూ 34 అధ్యాయమునఁ గనబరచుచు తన యష్టాంగహృదయమున బంధనములలో "ఉత్సంగ "అను బంధనము నధికముగ దెలుపుటచేతను సుశ్రుతుల కాలము నకంటె వాగ్భటులఁ కాలమునఁ గ్రమాగతమగు జ్ఞానగరిమచే శల్యతంత్ర చికిత్సలు వానిసాధనములు మిక్కిలి ప్రచారములో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. అనంతరము "ఉగ్రాదిత్య" ప్రభృతులు సుశ్రుతాది మతముల ననుసరించియే శల్యతంత్రముల నభివృద్ధికిఁ దెచ్చినట్లు చెలియుచున్నది.

శల్యగమనము.

పైఁ బేర్కొనంబడిన శల్యములు పలువిధ కారణములచే శరీరమున వంకరగను, సరిగను, అడ్డముగను, ఊర్ధ్వముగను, క్రిందుగను, గ్రుచ్చుకొనును. ఈ అయిదింటిలో నెమ్మందు యేవిధముగ గ్రుచ్చుకొనినను అదేస్థలమున నుండుటయు లేక నైదువిధములగు గమనములుగ మారుటయుఁ గూడగలదని దెలిసికొనిరి.

ప్రదేశము, వాపు; వేదన, ఎడతెగక నెత్తురు కారుట, పొక్కులతోఁ గూడి బుడ్డవలె పైకి పుట కరించి కలుషమై మృదువగు మాంసము కలిగిన వ్రణముతోఁ కూడియుండుట అనుగుణముల గలిగియుం డునో ఆప్రదేశము ప్రాయికముగ శల్యయుక్తమని దెలిసి కొనుచుండిరి.

శల్యముయొక్క యునికి.

మిక్కిలి కఠినమై విశాలమైన శోఫ (వాపు) తోఁగూడి స్వభావ వర్ణరహితమైన చర్మ ప్రదేశము గలుగునపుడు శల్యము చర్మగతముగను, శల్యము ప్రవేశించినమార్గము పూడక, ఒత్తిడిచే నతిబాధయు, వాపు హెచ్చుటయు, పండుటయు, మంటలతోఁ కూడి యుండు టయు కలిగినపుడు శల్యము మాంసగతముగను, పైలక్షణ ములతోఁగూడి వాపులేకయుండిన శల్యము పేశ్యంతర్గతము గను, (కండరముల మధ్య జేరుట) నరములయొక్క సంక్షో భము, నరములు బిగిసికొనుట, ఆక్షేపకాది వాతవేదనలు కలు గుట, ఇవికలిగిన శల్యము స్నాయుగతముగను, వాపుతో కూడిన సిరలు కలిగిన శల్యము సిరాగతముగను, ఆయా స్రోతస్సులయొక్క వ్యాపారములకును గుణములకును హాని కలిగిన శల్యము స్రోతోగతముగను, వ్యాచ్ఛలనము గలిగి, ఒడలినొప్పులతోఁ కూడి ధమనులయందలి రక్తము నురుగు తోను, శబ్దముతోను బయలువెడలుచుండిన శల్యముధమనీ

శల్యవిశేషజ్ఞానము.

గతముగను, అధికమైన సంక్షోభముతోఁ గూడిన యెముకలవలన శల్యము అస్థ్యంతర్గతముగను, వాపు అనేకవిధములైన వేదనలు వీనివలన శల్యమస్థిగతముగను, అటులనే సంధులవ్యాపారములు నశించిన శల్యము సంధిగతముగను, కడుపుబ్బరము వ్రణముఖమున అన్నము మూత్రము మలము యివి కనుపడుచుండుటవలనను విశేషమగు కోష్ఠవేదనల వలనను శల్యము కోష్ఠగతముగను తెలిసికొనియుండిరి. మఱియు చర్మము మొదలగు వానియందు గ్రుచ్చుకొనియున్న శల్యములను ఆయా స్రావవిశేషములచేఁ గనుగొనియుండిరి.

సందిగ్ధశల్యజ్ఞానము.

శల్యములు కారణాంతరములచే లోనఁ బ్రవేశించినది కూడ తెలియని సమయవిశేషములయందు అభ్యంగ, స్వేద, మర్దనములవలన క్రమముగా నెఱుపు, శూలము, దాహము, క్షోభము యివి కలిగినను, నేయి పోసినప్పు డింకిపోయినను, చందనాది లేపములు శీఘ్రముగా నెండిపోయినను చర్మనష్టమైన శల్యముకలదని దెలియందగు. మాంసనష్టమగు శల్యమును వమన విరేచనాదులచే కలుగు కృశత్వము వలననగు శైథిల్యముచేతను, వేదనారూపమగు అనేకవిధములైన క్షోభములవలనను, యెరుపు మొదలగువానివలనను గుర్తింపవచ్చును. ఇటులనే కండరము, అస్థిసంధి, కోష్ఠము వీనియందు నష్టమైనశల్యము మాంసనష్టమువలెనే గుర్తింపవచ్చును. అస్థులయందు నష్టమగు

శల్యమును ఆయానరములయభ్యంజనము, స్వేదము, బంధనము, పీడనము, మర్దనము, చాచుట, ముడుచుట అనువాని వలన తెలియవచ్చును. స్నాయు, సిరా, స్రోతో ధమనుల యందు శల్యము నష్టమైయుండునపుడు రోగిని విరిగినచక్రములుగల బండిపై నెక్కించి మెరకపల్లములుగల మార్గమున నాబండిని వడిగానడిపించిన అప్పటి త్రోట్రుబాటుచే కలుగు క్షోభమునుబట్టి శల్యము నెఱుంగదగును. ఊపిరిపుచ్చుట ప్రాణాయామము మొదలగు సంరభమును కలిగించు వ్యాపారములచే శల్యనష్టస్థానమును బాధవలన సామాన్యముగ తెలియవచ్చును. మరియు గుండ్రముగను, విశాలముగను, చతుష్కోణముగను, త్రిపుటముగను ఉండునదియునగు ప్రణాకారముచే శల్యనష్టస్థానమును నిశ్చయింపవచ్చును. అని యిట్లు సందిగ్ధ శల్యజ్ఞానము నేర్పరచిరి.

శల్యాకర్షణోపాయము.

శల్యములను ఆకర్షించెడి యుపాయములు ప్రతిలోమములనియు, అనులోమములనియు రెండు తెఱంగులనుండును. శరీరమున శల్యము ప్రవేశించినట్లె లాగిన అనులోమాకర్షణమనియు, తత్ప్రవేశమునకు ప్రతికూలముగ లాగిన ప్రతిలోమాకర్షణమనియు జెప్పబడును. అడ్డముగాదిగిన శల్యము నెత్తునపుడు ఛేదించియూడగీయుట సుఖకరముగాన మాంసాదులనుఛేదించి తీయవలయును. వక్షస్స్థలము, గజ్జలు, కక్షము, పార్శ్వము వీని

యందు తగులుకొనిన శల్యమును, గొప్పముఖముగల శల్యముము, ప్రతిలోమమగుశల్యమును, పైకినుబికియుండకుండు శల్యముము ఛేదించి తీయఁగూడదు. శల్యము నూడఁబెఱికిన ప్రాణము హరించునెడలను, నిరపాయమై నష్టమైనపుడును శల్యము నాకర్షింపదగదు. చేతితోలాగదగిన శల్యమును చేతనేలాగవలయును కాని కంకపత్రాదులచే నూడబెరకరాదు. తద్భిన్నములగు కనుబడుచుండు శల్యములను సింహముఖము, మకరముఖము, అహిముఖము మొదలగు యంత్రములచే లాగవలయును. కనుబడకుండు శల్యములు వ్రణాకృతిసంస్థానముచే దెలియదగియుండును గాన కంకముఖ, భృంగముఖ, వాయసముఖాది శస్త్రములచే నూడబెరకవచ్చును. చర్మ, సిరా, స్నాయు, మాంసములయందుండు శల్యముల సందంశములచే లాగవలయును. లోహైత్వగాది గతమగు శల్యమును సందంశముచే గాక తాలయంత్రముచే నెత్తవలయును. రంధ్రమందుండు శల్యమును నాడీయంత్రముచే నాకర్షింపవలయును. వ్రణమును శస్త్రముచే మొదటఛేదించి రక్తము లేకుండఁజేసి స్నేహవిధియందు జెప్పబడినచొప్పున ఘృతముచే చెమర్పించి పట్టినిఁగట్టి స్నేహవిధియందు జెప్పబడినచొప్పున ఉష్ణోదకాదులచే నుపచారము జేయునది. సిరలయందుగాని స్నాయువునందుగాని తగులుకొనిన శల్యమును శలాకచేగదల్చి శస్త్రముచే నాకర్షింపవలయును. హృదయమునందు శల్యముండుతరి చల్లనినీళ్లచే

రోగిని త్రాసము (భయము) గలవానిగాజేసి శల్యము స్థలాంత రమునందించి వీలునుబట్టి శల్యమునాకర్షింపవలయును. చిక్కిన స్థానమునందుండి దురాకర్షమైయుండు నితరస్థానగతశల్యములను గూడ నిటులనే స్వమార్గమునందించి లాగవలయును. కష్టమై దృఢముగా శల్యము నాటుకొనినపుడు బలవంతులగు భృత్యు లచే బిగియఁబట్టించి కంకపత్రాదులచే శల్యము నూడబెరక వలయును. కర్ణములుగల శల్యముల కర్ణములను కత్తిరించి వానిని లాగవలయును. లేక నాడీయంత్రముచే నూడదీయ వచ్చును. కర్ణరహిత శల్యములను ముఖమును తెఱచి ఋజు వుగ నుండునట్లుజేసి అయస్కాంతముచే నాకర్షింపవచ్చును. పక్వాశయము నందియుండు శల్యముల విరేచనసాధనముచే బయలువెడలింపవచ్చును. శల్యము కంఠస్రోతస్సున జిక్కినపుడు నూలును తామరకాడచే గంఠమునందు బ్రవేశపెట్టి బిస మూశల్యమును గ్రహించినతరువాత వానిరెంటిని సమముగ నెత్తవలయును. లక్కపుడక కంఠస్రోతస్సున లగ్నమయ్యేనేని అగ్నితప్తమగు శలాకను నాడీయంత్రముచే లోఁబ్రవేశపెట్టి దాని నాకర్షింపవలయును. ఇతరములగు (లక్కతో సంబం ధములేని వెదురుపుల్ల మున్నగు) శల్యము లచ్చుట తగు ల్కొనిన లక్కఁబూసి అగ్నితప్తమైయుండు శలాకను నాడీ యంత్రముచే లోపలికెక్కించి దానిచే నాకర్షింపవలయును. మత్స్యాదులముండ్లు మొదలైనవి భోజనసమయమున కంఠ

స్రోతస్సున లగ్నము లయ్యేనేని 'వెంట్రుకలచుట్టకు నూలు కట్టి దానిని వమనద్రవ్యములు చేర్చబడిన ద్రవపదార్థములతో గొంతులోనికి చేర్చవలయును; అప్పుడు వమనముతో వెడలు నాముల్లు వెంట్రుకలబంతిని బట్టినప్పుడు నూలుచేలాగి అట్టి శల్యము నాకర్షింపవలయును. నోటియందుగాని ముక్కునగాని శల్యము లగ్నమై ఆమార్గమున బయలువెడలింప నశక్యమయ్యె నేని ఉపాయాంతరములచే కోష్ఠమునందించి వెడలింపవచ్చును. గడ్డిముల్లు కంఠదేశమున లగ్నమగునపుడు జలపానముచేగాని మూపున తట్టుటచేగాని కోష్ఠమునందించవలయును. కంటినిగాని వ్రణమునుగాని పొందియుండు శల్యమును పట్టు, ప్రత్తి, కుంచె, జలము వీనిలో వీలైనదానిచే వెడలించవలయును. నదీతటాకా దులయందుపడినపుడు నీరు కర్ణమందు ప్రవేశించి శల్యమువలె బాధించునపుడు చేతితోనలిపి నూనెను పోయవచ్చును. లేదా క్రిందకువంచి చేతితో మెల్లగమోదవచ్చును. మరియు శృంగా దులచే నీటినిపీల్చవచ్చును చీమలు కీటకములు మొదలగునవి కర్ణమున ప్రవేశించినపుడు ఉప్పునీటితోగాని సుఖోష్ణమగు శుక్తము (మద్యభేదము)తోగాని చెవినినింపవలయును. అంతట నా కీటాదులు జచ్చినపిదప బయలువెడలించవలయును. లక్క సంబంధమైనట్టియు ధాతు సంబంధమైనట్టియు శల్యములు దేహ జమైన ఉష్ణముచేతనే కొంతకాలమునకు కఱిగిపోవును. మృద్, వేణు, దారు, శృంగ, అస్థి, దంత, ఉపల వికారములగు

శల్యములు దేహోష్మముచే నశింపవు. శల్యములును అవి తగులొన్న ప్రదేశములును వానినెత్తు యంత్రములును అనేక తెలంగుల నుండునుగాన బుద్ధిమంతుడు శల్యము నెరింగి, తరువాత సింహ కంకముఖాది యంత్రములయొక్కయు అర్ధచంద్ర, అర్ధధారాది శస్త్రములయొక్కయు సహాయముచే ముందుచెప్పబడు భేదన ఛేదనాది క్రియల నాచరించి వెడలించవలెను.

శారీరశాస్త్ర జ్ఞానము.

ముందు చెప్పఁబడినచొప్పున శరీరమునఁ జొచ్చిన శల్యములు వానిస్థితి గమనము మొదలగునవి శరీరమునందలి యంగప్రత్యంగాది జ్ఞానము లేకయే తెలియుట దుర్లభముగాన నా మార్గములం దెలిసికొను రీతిని ఉపాయములను సుశ్రుతుఁడు తన సుశ్రుత శారీర పంచమాధ్యాయమున నీవిధముగ బోధించెను.

శారీరశాస్త్రమందుఁ బరిపూర్ణజ్ఞానమును గోరినయెడల మృతినొందిన మనుజునియొక్క కళేబరమును దృష్టకర్మము (Dissection) నకుఁగాను సిద్ధముచేసి ప్రత్యవయవ విభాగమును బ్రత్యక్షముగఁ బరీక్షింపవలయు.

పరీక్షార్థము నిర్దిష్టమైన మృతకళేబర మతివృద్ధునిదియు దీర్ఘకాల రోగపీడితమును విషాదులచే మృతినొందినదియు గాక సర్వావయవస్ఫూర్తి గలిగి యుండవలయును.

పరీక్షావిధానము.

ముందుగ మృతకళేబరముయొక్క యాంత్రమునందుం (intestines) డెడి పురీషమును వస్తికర్మము (Enema) చేఁ వెడలించి శోధనము జేయవలయును. పిదప ముంజగడ్డి, దర్భ, నార మొదలగు వానిచే నన్ని యవయవములను బాగుగఁ జుట్టి చేపలు మొదలగు నీటిజంతువులు తినకుండగను ప్రవాహమునఁ గొట్టుకొనిపోకుండగను పంజరస్థముగావించి నిశ్చలోదకము గల వాగునందు కుళ్ళుట కుంచవలసినది.

* ఏడుదినములైన తరువాత బాగుగఁ గుళ్లిన శరీరమును బైకిఁదీసి దర్భ, గడ్డి వీనివేళ్లతోఁ జేసిన కుంచెతోఁగాని లేక వెదురు కుంచెతోఁగాని చర్మము,

మాంసకండరములు	= Muscles.
సిరలు	= Veins.
స్నాయువులు	= Nerves.
ధమనులు	= Arteries.
ఆంత్రము	= Intestines.
యకృత్తు	= Liver.
ప్లీహము	= Spleen.
హృదయము	= Heart.
వృక్కములు	= Kidneys.

* మృతకళేబరమందలి విషము (Septic Poison) యొక్క క్రూరతను దగ్గించుటకై బాగుగఁ గుళ్లుట కేడుదినము లుంచుచుండిరని తోఁచెడిని.

పుప్ఫుసము = Lungs.

క్లోమము = Pancreas. ?

మొదలగు నాశయములను అస్థులు అస్థిసంధులు (Joints) మొదలగు త్వగా (Skin) ది బాహ్యాభ్యంతరమైన ప్రత్యవయవమును విభజించి బాగుగఁ బరీక్షింపవలయును.

ఈరీతి శారీరశాస్త్రమును జక్కఁగనభ్యసించి బాహ్యాభ్యంతరావయవములను మాటిమాటికిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జక్కఁగఁ బరీక్షించి సందేహానివృత్తి చేసికొనవలయును.

శస్త్రచికిత్సాశాలయందు ముందు సిద్ధముగ నుండవలసిన వస్తు సముదాయము.

(Preliminary arrangements for surgical operations.)

శస్త్రములు = Instruments, Lancet etc.

యంత్రములు = Surgical appliances Forceps etc.

క్షారము = Alkali.

అగ్ని = Fire (for cauterisation).

జలూక = Leeches.

శలాక = Probe or Director.

అలాబు = Prepared gourd (for cupping).

జాంబవోష్టము = Cauterising instrument.

పిచువు = Cotton.

ప్లోతము = Lint.

సూత్రము = Thread.

పట్టము = Tow.

తేనె = Honey.

నెయ్యి = Ghee.

క్రొవ్వు	= Lard.
పాలు	= Milk.
నూనె	= Oil.
తర్పణము	= Powdered wheat soaked in water.
కషాయము	= Decoctions.
ఆలేపనము	= Medicated-plasters.
కల్కము	= Paste.
విసనకఱ్ఱలు	= Fans.
చన్నీళ్లు	= Cold water.
వేడినీళ్లు	= Hot-water.
కాగులు మొదలగు పాత్రలు	= Cauldrons.
ఒకవలిక	= Splints.

మృత్పాత్రలు (శరావములు మొదలగునవి), కంసము (శేరు కొలతపాత్ర), స్థాలి (చిన్నపాత్రలు), శయనము (మంచములు మొదలగునవి), ఆసనము (పీటలు - కుర్చీలు), మొదలగు పరికరములును, వెదురుపేళ్లు (Skin of Bamboos), స్ఫటికము (కోణయుక్తమగు వస్తువులు Lens), కురువిందపు రాళ్లు (Kuruvinda Stone), కాంతపురాళ్లు (Magnets), గాజుతునకలు (Bits of glass), ఉకు ఆకులు (Leaves of Shata patra, Sephalita, Goje. etc.), మొదలగు పదార్థములును, క్షౌమాది బంధనోపయోగ పదార్థములును, మత్తును గలుగఁజేయు తీక్ష్ణమద్యములును, సంజ్ఞాకర (జటామాంసి వస, మొద

లగు) ద్రవ్యములును, అనురక్తులును దృఢకాయులును సర్వ కార్య సమర్థులును నగు సహాయులను, పరిచారికులను సిద్ధముగా నుంచికొనవలయును.

మత్తునుగలిగించుట.

శస్త్రకర్మము చేయుటకుఁ గొంతపూర్వ ముచితాహారముల భుజింపఁ జేయవలయును. శస్త్ర చికిత్సాజన్యమగు బాధలు తెలియకుండు నట్లు బాగుగ మత్తును గలిగించు మద్యములను ద్రాగింపవలయును. శస్త్రకర్మమునకుఁ బూర్వము భుజించుటచేత మూర్ఛ మొదలగునవి కలుగవు. మద్యద్రవ్యముల నుపయోగించుటచే బాధ తెలియకుండును. కాన శస్త్రకర్మమునకుఁ బూర్వము భుజింపఁజేయుటయు మద్యమును ద్రాగించుటయు నావశ్యకములు. 1872 సంవత్సరమున డాక్టర్. సర్. జేమ్సుదొరగారు క్లోరుఫారమును (Chloroform) కనుఁగొనుటకుఁబూర్వమాంగ్లవైద్య విశారదులు కూడఁ బై మార్గముల నవలంబించుచు వచ్చిరి.

ఆయుధములు బట్టు కొను రీతి.

భేదనకర్మమునం దుపయోగించెడు వృద్ధిపత్రము మొదలగు శస్త్రములను బిడిసంధియందుఁ బట్టుకొనవలయును. లేఖ్యకర్మమునందు వృద్ధిపత్రము, మండలాగ్రము నను శస్త్రములను గొంచెము చాపఁబడిన యఱచేతితోఁ బిడికిలియందుఁ బట్టు

కొనవలయును. మఱియు నీ రెండుశస్త్రములను బిడియొక్క కొనను బట్టుకొని విస్రావణకర్మము చేయందగు రాజులు, రాజపుత్రులు, ముసలివారు, సుకుమారులు, బాలురు, స్త్రీలు శస్త్రమునకు భయపడువారు వీరలకు విస్రావణకర్మము చేయవలసినచోఁ ద్రికూర్చకమను శస్త్రముచేఁ జేయవలయును. వ్రీహిముఖము నుపయోగించునపుడు పిడి నఱచేతియందు మఱుగుపఱచి యాయుధము నంగుష్ఠప్రదేశినుల్లతోఁ బట్టుకొనవలయును. కుఠారిక నెడమచేతియందు మోఁపుచేసి బొటనవ్రేలితోఁగాని మధ్యమాంగుళితోఁగాని తట్టవలయును. ఆరా కరపత్రము, ఏషణి వీనిని పిడిదగ్గఱఁ బట్టుకొనవలయును ఇతర శస్త్రముల నుపయోగము ననుసరించి వీలగునట్లు పట్టుకొనవలయును.

అష్టవిధశస్త్రకర్మముల నభ్యసించు మార్గములు.

శిష్యుఁడు శాస్త్రార్థములయందు జాగరూకుఁడైనను దృష్టకర్మములయం దభ్యాసము లేనివాఁడైనచోఁ జికిత్సలం జేయుటయం దనర్హుఁడు గాఁడుగాన గురువు శిష్యుని ఛేదన భేదన లేఖనాది కర్మములయందును దైలాదులచేఁ జేయంబడు వస్తి కర్మాదులయందును గర్మపథమున జెప్పంబోవు ప్రకారము సామ్యవస్తువులయందుఁ బలుమాఱు చూపి సుశిక్షితునిఁ జేయవలసినది.

ఛేదనకర్మము. (Incising.) ఛేదన విశేషములను బుష్పఫలంబు లనంబరఁగు సొర, పుచ్చ, నాగుదోస, బుడమ, పెద్దదోస మొదలగు కాయలను గోసిచూపవలయును. అదేవిధముగ ఉత్కర్తనము, (పైకికోయుట) పరికర్తనము (దిగువకుకోయుట) మొదలగువానినిఁ గూడ బోధింపవలసినది.

భేదనకర్మము. (Excising.) భేద్యకర్మమును నీరునించిన తిత్తులనుగాని మృతజంతువుల మూత్రకోశములనుగాని జిగురువస్తువులతోఁ, లేక పలుచనైన బురదతో నింపిన తోలు తిత్తులనుగాని చీల్చి చూపవలయును.

లేఖనకర్మము. (Scraping.) లేఖ్యకర్మములను రోమయుక్తమగు చర్మమునం దనులోమ విలోమ భేదముల నెఱింగి గీకిచూపవలసినది.

వేధనకర్మము. (Venesection.) వేధ్యకర్మము మృతజంతువులయొక్క సిరలను కలువకాడలు మొదలగు వానిని వేధించి (Blood-letting) చూపవలయును. ఇయ్యది కేవలము జలోదరము, మూత్రవృద్ధి మొదలగువానియం దుపయోగింపందగదు.

ఏష్యకర్మము. (Probing.) ఏష్యకర్మమును బురుగు తినిపోయిన బెజ్జములుగల కొయ్యతొట్టిలయందును వెదురుగొట్టములు తూటికాడలు, తామరకాడలు, ఎండిపోయిన సొరకాయలు మొదలగువాని ముఖ

ములయందును "ఏషణీ" యను శలాక నుపయోగించు విధమును జూపవలయును.

ఆహార్యకర్మము.
(Extracting.)

ఆహార్యకర్మము పనస, మారేడు, దొండ మొదలగు ఫలములనుండి గింజలను బైటికిఁదీయుటచే నభ్యసింపఁ జేయవలయును. పండ్లనూడఁదీయుటను జచ్చినజంతువుల పండ్లనూడదీయుటచే నేర్పవలయును.

విస్రావ్యకర్మము.
Secreting and
(exudating fluids)

విస్రావ్యకర్మమును శాల్మలీఫలకమునందు మైనమును బూసి ప్రతిమలువ్రాసి యాయాప్రదేశముల నుండి చీము మొదలగు వానిని స్రవింపఁ జేయుమార్గములను జూపవలసినది.

సీవనకర్మము.
(Suturing.)

మృదువగువస్త్రములను చర్మము మొదలగు వానినిఁగుట్టి సీవనకర్మమును జూపవలసినది.

స్థలభేదమున శస్త్ర
పయోగ భేదములు.

కనుబొమ, కణఁత, నొసలు, గండభాగము, కనుఱెప్ప, క్రిందిపెదవి, పంటిచిగురు, చంక, కటి, బొడ్డు, గజ్జ, వీనియందుఁ దిర్యక్ఛేదనము చేయవలయును. అఱచేయి, అఱకాలు, వీనియందుఁ జంద్రమండలాకృతిగాఁ (గుండ్రగా) గోయవలయును. గుదము మేఢ్రము వీనియం దర్ధచంద్రాకృతినిఁ (Semilunar incisions) గోయవలయును. పైనిఁజెప్పిన చొప్పున నాచరింపనిచో నాయాప్రదేశములయందలి సిరలు (Veins) ధమనులు (Arteries) తెగి

పోయి క్రమముగ మిగుల బాధను గలిగించును. శీఘ్రముగ మానుట నారంభింపదు. మాంసగ్రంథులను గలుగంజేయును గాన జాగరూకతతో నొనరింపవలయు.

బంధనముల నభ్యసించుట.

బంధనాదికర్మములను గుడ్డలు, మన్ను, కఱ్ఱ, చర్మము మొదలగువానితోఁ జేయబడిన పురుషాకృతి యొక్క కరచరణాదులయందుఁ గట్టుటచే నభ్యసింపవలయును. క్షౌమము, (అవసినారతో నేసినబట్ట) కార్పాసము (నూలుగుడ్డ), ఆవికము (కంబళి) దుకూలము (నారబట్ట), కౌశేయము (పట్టుబట్ట), పత్త్రోర్ణము (పౌండ్ర మగధదేశమందలి నాగ అను చెట్లనారచే నేయఁబడిన గుడ్డ), చీనపట్టము (చైనాదేశపుఁబట్టుబట్ట), చర్మము (పదును చేయబడినతోళ్లు) అంతర్వల్కలము (ఒలుపు లేక భుజపత్త్రి), అలాబుశకలము (సొరకాయపైనితోలు), లతా (తెగడ మొదలగు తీగెలు), విదలము (వెదురు, పేము మొదలగునవి), రజ్జువు (త్రాళ్ళు), తూలఫలము (దూది), సంతానిక (పాల మీఁగడ), వీని నాయావ్యాధులయందు దేశమును గాలమును జూచి యుపయోగింపవలయును.

బంధన భేదములు. (Kinds of bandages.)

కోశ (సంచివలెనుండునది), దామ (మాలాకారము గలది), స్వస్తిక (× ఈరీతికాక పదాకృతి), అనువేల్లిత (మెలిగలది), ప్రతోలి (మెలికలు గల త్రోవవంటిది), మండల (గుండ్రముగ

నుండునది), స్థగిత (తమలపాకు చుట్టవలె కొనగలది), యమక (జంటగకట్టవలసినది.), ఖట్వా (మంచముగళ్లవంటిది), చీనా (గాలిలోఁగదలునట్లుండునది), విబంధ (ఉచ్చువలెనుండునది), వితాన (చాందినివలె నుండునది), గోఫణ (ఆవుకొమ్మువలె నుండునది), పంచాంగీ (అయిదుభాగములుగలది) అని బంధనములు పదునాలుగు విధములు. వీని యాకృతులు నామములను బట్టియే తెలియఁబడుచున్నవి.

స్థలవిశేషమున బంధనవిశేషములు.

అంగుష్ఠాంగుళి పర్వములయందుఁ గోశబంధమును, ఇరుకైన యవయవములయందు దామమును, సంధులయందును గూర్చకమునను గనుబొమలు, మణిబంధము, చెవులు, స్తనములు మొదలగుప్రదేశముల స్వస్తికమును, గాలుసేతులయం దను వేల్లితమును, మెడయందును మేఢ్రమందును బ్రంతోలిని, గుండ్రని చోటులయందు మండలమును, అంగుళ్యగ్రమునను మేఢ్రాగ్రమునను స్థగికను, జంటయగు వ్రణములయందు యమకమును, గణఁతలు-దవడలు వీనియందు ఖట్వను, నేత్రాంతములయందు చీనమును, బృష్ఠమునఁ గడుపున వక్షమునను విబంధమును, శిరస్సున వితానమును, చిబుక నాశి కోష్ఠాదులయందు గోఫణమును నిట్లే యే ప్రదేశమున నేయేబంధము సుబద్ధమగునో దాని నచ్చోట బంధించి పిమ్మట వ్రణములకుఁ గ్రిందుగాను వడ్డముగాను ముడివేయవలయును.

పైన జెప్పంబడిన బంధములు విధివిహితమగు శస్త్రకర్మము నొనరించిన పిదప శోధనరోపణాది కషాయములచే శుభ్రపరచి యందలి కషాయాది ద్రవద్రవ్యములను ప్లోతము (Swab) చే తుడిచి వ్రణమున నెట్టి క్రిములు చీము మొదలగు దోషములు బుట్టకుండగను శీఘ్రముగ నారునట్లుగను జెప్పంబడిన సాంబ్రాణి, గుగ్గిలము, అగరు, ఇంగువ ఆవాలు మొదలగువానిచే చక్కగ ధూపమువేశి పదంబడి నాయాప్రదేశముల ననుసరించి "ప్రతోలి" మొదలగు బంధనముల నాచరింపవలెను.

బంధనములకై నుపయోగించెడు వస్త్రములు మొదలగునవి శుభ్రముగను గట్టిగను సన్నని నూలుపోగులతో నేయబడినవిగను ముడతలు లేకుండినవిగను మెత్తగను సాంబ్రాణి, గుగ్గిలము, అగరు, ఆవాలు, ఇంగువ మొదలగు ధూపద్రవ్యములు (Antiseptics) చేత ధూపితములైనవిగను నుండవలెను.

యంత్రణ(ముడి.) భేదములు.

యంత్రణము(Fastening of bandages) గాఢబంధము, సమబంధము, శిథిలబంధము నని మూడువిధములు.

గాఢబంధము.

పిరుదులు, పార్శ్వములు, చంకలు, నాభికి దిగువప్రదేశము, స్తనములు, తలచుట్టు, నీప్రదేశముల గాఢబంధము వేయవలయును.

సమబంధము.

చెవులు, భుజము, పాదములు, ముఖము, గంఠము, బెదవులు, మేఢ్రము, అండములు, పృష్ఠము, నాభికి దిగువ, స్త్రీప్రదేశములయందు సమబంధము వేయవలెను.

శిథిలబంధము.

కన్ను, సంధులు, వీనిచుట్టును శిథిలబంధము (వదులుముడి) వేయవలయును.

యంత్రణవిధి సరియైనయెడల బాధల నణఁచి వ్రణము యొక్క చివరలను మెత్తచేసి యందలిరక్తమును శుభ్రపఱచి వ్రణమును మానునట్లుచేయును. బంధనము లేనియెడల వ్రణము మశకాదులచే దష్టమై దుమ్ము మొదలగువానిచేఁ గప్పఁబడి వాపును గలుగంజేయును. ఇదిగాక శీతాతపాదులచే దుష్టవ్రణముగనైన మాఱును. చికిత్సకై యుపయోగించిన లేపము లెండి బాధను గలుగఁజేయును. రాలియైనను బోవును. కాన జాగరూకుఁడై బంధనవిశేషములను జక్కఁగ నభ్యసింపవలయును.

ఆచార్యానుశాసనము.

బాహ్యాభ్యంతరావయవములను బ్రత్యక్షమునఁజక్కఁగఁ బరీక్షించుటచే లక్ష్యలక్షణములయం దారితేరి సందేహనివృత్తిగలవాఁడు, ఆయుర్వేదమునఁ బారంగతుఁడై రోగనివారకమైన చికిత్సలం జేయుట కర్హుఁడగును. కాన శుచిగల్గి తలను గోళ్ళను బెంచక ధాత

వస్త్రాదులధరించి భూతదయగలవాఁడై స్వాయత్తీకృతజ్ఞానమును బరీక్షావిధులచేతను దృష్టకర్మములచేతను దృఢపఱచుకొనవలసినది. అట్టిజ్ఞానమును బొందిన పిదపఁ బ్రవచనశక్తిని శాస్త్రవిషయక భాషాసౌష్ఠవమును సంపాదింపఁ బ్రయత్నింపవలసినది, అనంతరము, రాజాజ్ఞనుబొంది విశిఖానుప్రవేశమును (వైద్యవృత్తియందుఁ బ్రవేశించుటను) జేయవలెను.

ఆయుర్వేదమార్తాండ భిషఙ్మణి

వైద్యరత్న పండిత డి. గోపాలాచార్యులు ఎ. వి. ఎస్.

వారిచే విరచితమగు

ఆ యు ర్వే దాం గ శ ల్య తం త్ర ము

ప్రథమభాగము సమాప్తము.
